

Státní okresní archiv Kutná Hora

221205010

Inventář

Archivní pomůcka č. 283

NAD č. 835

Značka fondu: C

Cech kovářů a kolářů Kutná Hora

1496-1850

Zpracoval: Mgr. Viktor Pohanka

Kutná Hora 14.10.2020

Obsah

I. Dějiny původce archivního souboru	3
Cech kovářů a kolářů Kutná Hora	3
II. Dějiny archivního souboru	6
III. Archivní charakteristika archivního souboru	6
IV. Tematický popis archivního souboru	7
V. Záznam o uspořádání archivního souboru a sestavení archivní pomůcky	7
Jednotky popisu	8
Úřední knihy	8
Osobní doklady	8
Typáře a jejich samostatné otisky	9
Rejstřík korporativní	10
Rejstřík zeměpisný	11

I. Dějiny původce archivního souboru

Cech kovářů a kolářů Kutná Hora

Preferovaná forma jména: Cech kovářů a kolářů Kutná Hora

Typ preferované formy jména: jméno, pod nímž je entita nejvíce známá

Působnost od: 1462

Datum zániku: 30.4.1860

Poznámka k zániku: živnostenským řádem č. 227/1859 ř. z.

Sídlo

Sídlo: Kutná Hora (Česko)

Geografická působnost

Místo: Kutná Hora (Česko)

Charakteristika:

profesní organizace řemeslníků

Dějiny původce:

Existence cechu kovářů a kolářů je v Kutné Hoře bezpečně doložena k roku 1462, ze kterého se dochoval nejstarší soupis představitelů jednotlivých řemesel. Lze však oprávněně předpokládat, že cech existoval již mnohem dříve. V konzumně laděném městě, jakým byla Kutná Hora, totiž nemohlo tak zásadní řemeslo chybět. Nic na tom nemění skutečnost, že cech nebyl otevřen dolovým kovářům ("perkšmídům"), o nichž hovoří jedna z kapitol horního zákoníku Václava II. z počátku 14. století. Ti totiž byli zaměstnáni jako kvalifikovaná pracovní síla přímo u konkrétních dolů, z jejichž výnosů také byli odměňováni. Členové městského cechu naproti tomu zajišťovali produkci klasických kovářských výrobků (hřebíků, podkov apod.) a poskytovali rutinní služby (kování vozů, koní, atd.). Mimo to pak královské mincovně ve Vlašském dvoře dodávali (a opravovali) železa určená ke zhotovování mincovních kolků, jejichž prostřednictvím vyráželi pregéři na produkované mincovní nominály jejich obraz. Počet kovářských mistrů proto - jak vyplývá z údajů cechovních knih - osciloval okolo 20 osob, zatímco dolových kovářů muselo být ve městě přinejmenším do konce 15. století výrazně více.

V čele zpočátku samostatného a v hierarchii městských řemesel vysoko stojícího cechu kovářů stály dvě (později tři) osoby. Po přidružení kolářů, ke kterému došlo v druhé půli 16. století, k nim pak přibyl jeden zástupce druhé profese. Takto složená samospráva pečovala o cechovní majetek, o nákup a rozdělování výrobní suroviny, dohlížela na jakost produkce, střežila výrobní monopol členů, evidovala nové adepty o učení a zajišťovala i patřičnou reprezentaci společenství. V cechovních účtech narážíme na tradiční výdaje spojené s opravami a malováním cechovní korouhve, pod níž se členové korporace řadili do četných procesí, s úpravami cechovního erbu a dokonce i s údržbou vlastní kaple a oltáře, u něhož se mistři scházeli ke společně sloužené liturgii nebo při pohřbech některého z druhů. Mimořádným projevem kovářské zbožnosti naopak byly abnormálně časté finanční příspěvky na pomoc osobám či městským obcím stížených požárem, které nepostrádaly symbolickou dimenzi, neboť vycházely z intenzivní zkušenosti kovářů se zmíněným živlem.

Cechovní členstvo sestávalo z již zmíněných mistrů a jejich o něco početnějšího tovaryšstva. Procedura přijetí noviců se přitom nijak nelišila od podmínek známých jinde. Nový mistr musel prokázat patřičné dovednosti, složit dvě libry vosku a zaštitit se důvěryhodnými patrony, kteří se za něj zaručili. V případě cizího mistra přišedšího do města bylo požadováno osvědčení o manželském původu a ještě hluboko do 16. století i přistoupení k utrakvismu, byl-li dotyčný katolík. Ani systém vzdělávání učedníků nijak nevybočoval ze zaběhnutých zvyklostí, jak prozrazují smlouvy uzavírané mezi adepty a mistry. Překvapivý je však značný geografický rozptyl učedníků. Vyučených tovaryšů nadto nebylo málo a byli schopni financovat provoz vlastního oltáře v kostele sv. Bartoloměje, o jehož postoupení úspěšně požádali v roce 1508 městskou radu. Vyloučit proto nemůžeme ani pokročilejší institucionalizaci tovaryšů, přestože na zprávy o jejich představitelích a o tovaryšské pokladnici narážíme až v poslední třetině 17. století.

V druhé půli 16. století se počet starších ustálil na čtyřech osobách, aby se o sto let později zase vrátil ke správnému modelu se dvěma kovářskými a jedním kolářským cechmistrem. Pravomoci cechovní samosprávy se přitom nijak zásadně neměnily, což platí i o agendě vedené v dochovaných knihách. Pozoruhodné je zato jen nepatrné množství disciplinačních a smírných zápisů. Reputace cechu, představující jednu z klíčových hodnot společenství, tedy zdá se byla vysoká až do zániku korporace. K té došlo 1. května 1860, kdy byla v celé monarchii zrušena cechovní soustava, již nahradila živnostenská společenstva.

Funkce původce:

ochrana, regulace a reprezentace vykonávaného řemesla

Normy konstitutivní:

- cechovní artikule z roku 1562
- generální cechovní patent z roku 1731
- generální cechovní artikule z roku 1739
- živnostenský řád č. 227/1859 ř. z.

Vnitřní struktury:

V čele zpočátku samostatného cechu kovářů stály dvě, později tři osoby. Po přidružení kolářů, ke kterému došlo na počátku druhé poloviny 16. století, k nim pak přibyl jeden zástupce této profese. V průběhu druhé půle 16. století se počet starších ustálil na čtyřech osobách, aby se o sto let později zase vrátil ke správním modelu se dvěma kovářskými a jedním kolářským cechmistrem. Cech zastupoval mistry obou profesí, stejně jako tovaryšská organizace, o níž však máme bezpečné zprávy až z konce 17. století, reprezentovala učedníky.

Zdroje informací:

Státní okresní archiv Kutná Hora, Cech kovářů a kolářů Kutná Hora (1496-1850), č. NAD 835, ref. ozn. 1//1-3, ukl. č. kar 1.

Mircea Eliade, Kováři a alchymisté. Praha 2000.

Zdeněk Jelínek, Z dějin kutnohorského dolování ve XIV. až XVI. století. Podnikání na Oselském pásmu (diplomová práce obhájená na FF UK). Praha 1959.

Jiří Kejř, Právní život v husitské Kutné Hoře. Praha 1958.

Emanuel Leminger, Stará Kutná Hora 3. Archeologie, numismatika, dodatky. Kutná Hora 2006, s. 37-49.

Josef Petrik, Kovárny a kováři v Čechách. In: Dějiny vědy a techniky, 16, 2011, s. 172-182.

Jiří Smrž, Cechy v pražských městech od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860. Praha 2019.

Zikmund Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha 1906.

II. Dějiny archivního souboru

Dějiny jednotky popisu:

Cechovní registratura se spolu s mistrovskou pokladnicí, hmotným majetkem a pečeti nacházela patrně již v nejstarších dobách existence společenství v domě předního cechmistra, jak o tom máme doklady ze 17. století. Vlastní dům totiž cech ve městě nikdy nevlastnil. O původní struktuře registratury nemáme žádné informace. Nejasné jsou rovněž osudy cechovních písemností po zániku korporace.

Přímý zdroj akvizice:

Jisté je tolik, že v blíže nezjistitelné době se knihy č. 2 a 3 staly součástí fondů Archeologického sboru Vocel, který oba svazky postoupil (pravděpodobně v srpnu roku 1913) kutnohorskému městskému archivu. Této domněnce alespoň nahrává datum vepsané pod sousedící razítka sboru a městského archivu, jež se nacházejí na předádkách obou knih. Tato část souboru - náležící od roku 1960 mezi fondy nově vzniklého Okresního archivu Kutná Hora - pak zřejmě byla v prosinci 1987 rozšířena o nejstarší cechovní knihu a část spisového materiálu, který byl delimitován v rámci oblastního archivu v Praze (číslo přírůstku 28/1987, číslo jednací nejasné - předávací protokol se nezachoval). Jiná část spisového materiálu a cechovní pečeť však nepochybně byla součástí kutnohorského městského archivu již na počátku 20. století, neboť s nimi svého času pracoval již Emanuel Leminger.

Ve fondech kutnohorského okresního archivu byl fond od počátku evidován jako svébytná jednotka (č. NAD 835), k jejíž inventarizaci bylo přikročeno v roce 2020.

III. Archivní charakteristika archivního souboru

Způsob uspořádání:

Vzhledem k nevelkému rozsahu dochovaného souboru byl fond uspořádán prostřednictvím jednoduchého (umělého) pořádacího schématu. Písemnosti byly pouze rozděleny do kategorií Úřední knihy, Osobní doklady a Typáře a jejich samostatné otisky a uvnitř těchto oddílů seřazeny chronologicky. Výuční listy byly přitom ponechány v jedné složce.

Soubor se dochoval jen torzovitě. Vedle chybějícího "majestátu vod pánů šepmistrů", který je zmíněn v roce 1681, postrádáme zejména množství spisového materiálu (fedrovní, zachovací či zhostné listy, vandrovní knížky apod.), jež by bylo možné očekávat. Ostatně i zachované cechovní knihy nesou razítka Archeologického sboru Vocel, což naznačuje, že jejich dochování patrně bylo dílem příznivých okolností a cíleného sběratelského úsilí kutnohorských intelektuálů.

K souboru byla při pořádání přesunuta cechovní pečeť (viz níže), která dosud byla evidována ve Sbírce typářů pečetí Kutná Hora, Čáslav, Kaňk (č. NAD 1303, č. 1). K vnitřní skartaci už s ohledem k charakteru písemností nedošlo.

Budoucí přírůstky:

Budoucí přírůstky se nepředpokládají.

Fyzický stav jednotky popisu a technické požadavky:

Fyzický stav archiválií je dobrý. Kniha cupusů již byla odborně ošetřena v roce 2002.

Pravidla zpracování:

Archivní popis vychází ze Základních pravidel pro zpracování archiválií (druhé vydání).

IV. Tematický popis archivního souboru

Tematický popis jednotky popisu:

Soubor obsahuje v první řadě dvě smíšené cechovní knihy, jejichž náplní je především cechovní účetnictví, obnovy vedení a evidence učedníků, tovaryšů a nových mistrů, to vše v širokém rozmezí let 1496-1731. Součástí nejstarší knihy je i jediný dochovaný cechovní řád (pocházející z roku 1562). Tyto písemnosti tedy lze využít ke studiu vnitřního života společenství. Množství smluv o učení, uzavíraných mezi adepty řemesla a jednotlivými mistry, umožňuje zkoumání geografického horizontu, z něhož se rekrutovali zájemci o učení, či rozbor četnosti vyučených jedinců v kontextu kvantitativní šíře členstva, ze kterého by bylo možné stanovit, zda kovářská a kolářská korporace patřila (v konkrétních údobích svého vývoje) ke spíše otevřenějším nebo uzavřenějším společenstvím. Třetí z dochovaných knih podchycuje příspěvky cechu na exploataci dolů, které provozovala ve své režii kutnohorská obec. Jedná se o mimořádnou písemnost, u které bychom v cechovním prostředí stěží hledali analogii jinde, nicméně její informační potenciál nedosahuje její jedinečnosti. Vedle záznamů o příspěvcích na provoz dolů byla později kniha využívána ještě druhotně. Na fol. 32r se nachází záznam o volbě tovaryšských představitelů pocházející z roku 1675. Na foliích 32v-37r jsou pak podchyceny běžné účetní záznamy z let 1833-1850.

Spisový materiál lze naopak označit za rutinní. Za zdůraznění ovšem stojí dochování cechovní pečeti vyryté v roce 1690.

V. Záznam o uspořádání archivního souboru a sestavení archivní pomůcky

Zpracovatel jednotky popisu: Pohanka Viktor Mgr.

Datum popisu: září - říjen 2020

221205010/835

1

Cech kovářů a kolářů Kutná Hora

čeština, latina, němčina

počet ej: kar 1, pec 1, ukn 3

1

2

Úřední knihy

1//1

3

ukn 1

Knih počtů a manuál kovářského a kolářského cechu

1496-1633

čeština, latina; originál; Rozměry: šířka 108 mm, výška 307 mm, hloubka 50 mm
Množství: 175 fol.; Vazba: přední a zadní dřevěná deska potažená kůží, slepotisk,
pozůstatek přezek

1//2

4

ukn 2

Knih cupusů (příspěvků na provoz dolů) a manuál kovářského a kolářského cechu

1545-1850

čeština, latina; originál; Rozměry: šířka 108 mm, výška 308 mm, hloubka 25mm Množství:
94 fol.; Vazba: přední a zadní dřevěná deska potažená kůží, slepotisk

fyz. stav: Vazba knihy byla restaurována v roce 2002 (viz Protokol o restaurování)

1//3

5

ukn 3

Knih počtů a manuál kovářského a kolářského cechu

1611-1731

Registra ku wyrzozovani wieczy czechu kowarskeho a kolarzskeho na Horach Kuttnach

čeština, latina; originál; Rozměry: šířka 195 mm, výška 330 mm, hloubka 45 mm
Množství: 228 fol.; Vazba: papírová s vyraženým nápisem (Registra cechv kowarskeho a kolarzskeho 1611), slepotisk, se šňůrkami k zavázání

2

6

Osobní doklady

2//1

7

kar 1

Výuční listy

1762-1781

2//2

8

kar 1

František Kirchhäusel: vyučení, vandr, mistrovský kus

1817-1821

Označení Obsah	Poř. č.	Ukládací číslo Datace
-------------------	---------	--------------------------

2//3	9	kar 1
------	---	-------

Jan Kůrka: vyučení, mistrovský kus, výkon řemesla
ve Starém Kolíně 1823-1824

3	10	
---	----	--

Typáře a jejich samostatné otisky

3//1	11	pec 1
------	----	-------

Pečeť kutnohorského cechu kovářů a kolářů 1690
PECZET ZECHA KOWARSKEHO A KOLARSKEHO HOR KUT:

čeština; Průměr: 32 mm

majitel: Cech kovářů a kolářů Kutná Hora

místo vzniku jednotky popisu: Kutná Hora (Česko)

Rejstřík korporativní

Cech kovářů a kolářů Kutná Hora

11

Rejstřík zeměpisný

Kutná Hora (Česko)

11

Název archivní pomůcky: Cech kovářů a kolářů Kutná Hora

Značka fondu: C

Časové rozmezí archivní pomůcky: 1496-1850

Počet evidenčních jednotek zpřístupněných archivní pomůckou: kar 1, pec 1, ukn
3

Počet jednotek popisu, které lze na základě archivní pomůcky zpřístupnit: 11

Rozsah archivní pomůckou zpřístupněných archiválií: 0,10 bm

Stav archivní pomůckou zpřístupněných archiválií ke dni: 14. října 2020

Zpracovatel archivního souboru: Mgr. Viktor Pohanka

Archivní pomůcku sestavil: Mgr. Viktor Pohanka

Počet stran archivní pomůcky: 12

Archivní pomůcku schválil: PhDr. Vojtěch Vaněk, Ph.D., 19.10.2020, č. j. SOAA-
KH/6126/2020